

FİRDEVSÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İ 1. VE 2. CİLT ÜZERİNE

Süleymân-nâme-i Kebîr of Firdevsî On The First and Seceond Volume

Filiz DEMİRÖZ¹

Esranur ER YILMAZ²

¹ Bilim Uzmanı, dmrz.filizz@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0333-8659.

² YL öğrencisi, Samsun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, eresra_1997@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-7801-0693.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 10.08.2022
Kabul/Accepted: 13.10.2022

DOI:10.20322/littera.1160389

Anahtar Kelimeler

Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Eski Anadolu Türkçesi.

ÖZ

Firdevsî-i Rûmî; Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere üç padişah dönemine tanıklık etmiştir. Farklı türlerde pek çok eser kaleme almış olan önemli bir müelliftir. Süleymân-nâme, Hz. Süleyman'ın hayatını ve onun etrafında gerçekleşen olayları konu almasının yanı sıra mitoloji, felsefe, geometri, dil ve tarih gibi içerisinde pek çok önemli bilime de yer vermektedir. Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemini kapsaması ile dönemin ses ve şekil özelliklerini yansıtmaları bakımından Türkoloji'ye kaynaklık edebilecek eserler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, Firdevsî-i Rûmî'nin XV. asrın sonu ile XVI. asrın başında yazmış olduğu 81 ciltlik Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin daha önce üzerinde çalışma yapılmamış olan 1. ve 2. cildi incelenmektedir. Müellifin hayatı ve eserlerine kısaca değinildikten sonra eser üzerine yapılmış çalışmalar, Süleymân-nâme'nin yazılma süreci, nüshaya kaynaklık eden eserler, 1. ve 2. ciltteki ana hikâyelerin özeti, eserin Türk dili ve tarihi açısından önemi, Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak ve düz ünlülü eklerin durumu üzerinde durulacaktır.

Keywords

Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Old Anatolian Turkish.

ABSTRACT

Firdevsî-i Rûmî was witnessed the periods of three sultans, namely Mehmet the Conquerer, Bayezid II, and Selim I. He was a prominent writer who had written many works in different genres. Süleymân-nâme, in addition to the subject of Hz. Süleyman's life and events that took place in around him, it also includes many important sciences such as mythology, philosophy, geometry, language and history. It is among the worksthat can be a source for Turcology in terms of covering the transition process from Old Anatolian Turkish to Ottoman Turkish and reflecting the phonetic and morphological features of the period.

In this study, XV. with the end of the century XVI. at the turn of the century the first and second volume which has not been studied on before of the piece named Süleymân-nâme-i Kebîr which he written by Firdevsî as 81 volumes are discussed. This study, author of the work, his life and other Works of, description and content of the work, works that used as resources for the volume, the summary of the main story in the volume, the importance of the work in terms of Turkish Language and History, the position of the affixes with rounded vowels presented in the text according to Old Anatolian Turkish the position of the straight vowels presented in the text according to Old Anatolian Turkish and lastly the studies that has been made on the work.

Atf/Citation: Demiröz, F., Er, Esranur (2022), "Firdevsî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i 1. ve 2. Cilt Üzerine", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, 855-885.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Filiz DEMİRÖZ, dmrz.filizz@gmail.com, Esranur ER YILMAZ, eresra_1997@hotmail.com

GİRİŞ

Firdevsî-i Rûmî

1. Hayatı

XV. yüzyılın başları ve XVI. yüzyılın sonlarında yaşayan Firdevsî'nin hayatı ile ilgili birçok araştırmacı çeşitli görüşleri sürmüştür. Firdevsî kaynaklarda Uzun Firdevsî, Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî ve Firdevsî-i Tavîl olarak geçmektedir. Asıl adı konusunda Bursalı Mehmet Tahir Efendi "İlyas bin Hızır", M. Fuat Köprülü ise "Şerafeddin Musa" olduğunu ileri sürer.

Üzerinde çalıştığımız 1. ve 2. ciltte Firdevsî'nin dedesinin adı "Gazi Genek Bey", babasının adı ise "Hacı Genek Bey" olarak geçmektedir. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Firdevsî'nin asıl adının "Orhan" olduğunu söyleyebiliriz.

"İlâhî bu Orhân-ı efgende ve hór u zâr u şermesâr u seni vaşf idebile kim vücudum mihrüñ şu'â'ından zerre-i kemdür."[3a/14]

"İsteseñ târih bilmek çelevi

Bil ki târih oldı Orhân Çelebi"[20a/22]

Doğum yılı 1453 olarak bilinen Firdevsî'nin doğum yeri, bugün Balıkesir sınırları içerisinde bulunan Edincek'in Belkis Pınarı çevresidir. Firdevsî, yaşamını Manisa, Bursa, Edincik, Balıkesir çevresinde geçirmiş olup hayatı boyunca kendini birçok alanda geliştirmiştir. Öğrenimini Bursa'da tamamladığı için kaynaklarda Bursalı olarak yer almaktadır (İsen 1999: 178). II. Bayezid'in tahta geçtiği dönemdeyse Balıkesir'de bulunan Firdevsî, Süleymân-nâme'yi yazmaya burada başlamıştır (Genç 1995: 11). Kendisini her alanda geliştirmek isteyen Firdevsî tasavvufî alanda da kendini geliştirmiştir. Simavlı Nakşi şeyhi Abdullah İlâhî'den el alarak tarikata girmiştir (Köprülü 1996: 128). Fakat Firdevsî *Kutb-nâme* adlı eserinde yazmış olduğu dörtlükte herhangi bir eğitim almadığını ve marifet yolunda ilerlediğini belirtmektedir (Kutb-nâme; 1b, 2a) (Olgun ve Parmaksızoğlu 2011: 2).

1. ciltte Firdevsî babasının *Hacı Genek Bey* olduğunu ve babasına İstanbul savaşında gösterdiği başarı karşılığında Aydıncık şehrinin tımar olarak verildiğini belirtmiştir. Firdevsî, Aydıncık şehrinde Belkis Pınarı yakınlarında dünyaya gelmiştir. Eserde bu olayı şu şekilde ifade etmiştir:

"Ol Süleymân kaşrı içre o zaman

Ana rahminden vücûda gelmişem

Çeşm-i Belkis içerken vâlidem

Yire baş koyup sücûda gelmişem"[7a/16-17]

Eserde Firdevsî 1453 tarihinde doğduğunu şu şekilde belirtmiştir:

"hicret-i Nebevîniñ ve rihlet-i Muştâfiniñ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem sekiz yüz elli yidisinde ki dünyâyâ geldüm"[7a/18]

Firdevsî'nin ölüm tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinde yazdıklarıyla *Hayât u Memât* risalelerinde verdiği bilgiler göz önünde bulundurulduğunda 1512 yılında İstanbul'da öldüğü anlaşılmaktadır (Ekşioğlu 2018: 3).

Firdevsî, atalarının geçmiş padişahlar döneminde hangi görevlerde ve makamlarda olduğunu sırayla anlatmıştır. En büyük atası Sultan Alaaddin'in hizmetkârlarındandır ve Orhan Gazi döneminde ölmüştür. İkinci büyük atası İlyas Bey bin Genek'tir. Gelibolu'ya sancakbeyi olmuştur. Üçüncü atası Hızır bin İlyas Bey'dir. Murat Han Gazi zamanında Eskişehir'de sancakbeyi olmuştur. Dördüncü atası Hızır Bey'in oğlu Bazarlu Bey'dir. Yıldırım Bayezid devrinde Timur ile yapılan savaşta yiğitlik göstermiştir. Son olarak babası Bazarlu Beyoğlu Hacı Genek Bey'dir. Ömrü Fatih Sultan Mehmet ile savaşlarda geçmiştir. İstanbul savaşındaki üstün başarısına karşılık Sultan Mehmet kendisine Aydıncık şehrini tımar olarak vermiştir.

"benüm ceddüm Ğâzi Genek Beg ki Sulţân 'Alâaddin bendelerindendir ki meşhûr durur Sulţân ö- (4) - yügünde câmi' i ve hammâm-ı ma'rûf ve evşâf-ı hamîdesi dillerde mezkûr durur"[7a/3-4]

"şâniyen İlyâs Beg bin Genekdür kim Gelibolıya (6) sancağbegi olmuş durur"[7a/5-6]

"şâlişen Hızır bin İlyâs Begdür ki Sulţân öyüğine Murâd Hân Ğâzi zamânında sancağ begi olup devâm-ı devletine du'â kılmışdur"[7a/6]

"râbi'an (7) merhûm Hızır Beg oğlu Bazarlu Begdür kim Yıldırım Hân tâbe şerâhu zamânında vâkı'aya uğrayup Timur-leng rezminde çok ceng ve Tâtâr kanlarından yir- (8) -yüzünü lâle-reng eylemişdür"[7a/7-8]

"hâmisen mağfûr sa'id ü şehîd Bazarlu Beg oğlu atam Hâcı Genek Begdür ki merhûm Murâd Hân bin Muhammed Hân 'aşrında 'ömri günü (9) ğazâda geçmişdür ve def'a Sulţân Muhammed Hân bin Murâd Hân devrinde tâbe şerâhu İslâmbol cenginde küffâr kanların tığile hâke saçmışdur"[7a/8-9]

2. Eserleri

Geometri, felsefe, dinler tarihi, ahlak, savaş, boyacılık gibi çeşitli konular ile ilgilenen Firdevsî, bunları eserlerinde manzum, mensur, manzum-mensur karışık bir şekilde işlemiştir. Firdevsî eserleri hakkındaki bilgilerin birçoğunu Münâzara-i Seyf ü Kalem ve Satrañ-nâme adlı eserlerinde zikretmiştir. Hayât u Memât (Hayât-nâme), Silâhşor-nâme, Pend-nâme-i Eflâtûn, Tercüme-i Câmâyuş-nâme, Satrañ-nâme-i Kebîr, Kutb-nâme veya Kissa-i Cezîre-i Midillî, Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme), Hakâyık-nâme (Hadîkatü'l-Hakâyık, Hakîkat-nâme), Dâvet-nâme adlı eserleri kaleme alan Firdevsî asıl ününü ömrünü adadığı Süleymân-nâme-i Kebîr ile kazanmıştır.

2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî'nin en hacimli eseridir. Eserin adı kaynaklarda genel olarak "Süleymân-nâme-i Kebîr" veya "Süleymân-nâme" olarak geçmektedir. Genellikle Hz. Süleyman'ın çevresinde gerçekleşen olayları anlatmakta olup insanlık tarihi açısından önemli olan mitoloji, felsefe, tarih, din ve tasavvuf gibi konuları eserde sıkça işlenmektedir.

Eserin hangi padişah döneminde yazıldığına dair ihtilaf vardır. M. Fuat Köprülü'ye göre Firdevsî eseri Bayezid tahta geçtikten sonra yazmıştır (Köprülü 1996: 28). Halil İbrahim Usta, yazarın Süleymân-nâme'nin ilk altı cildini Fatih Sultan Mehmet devrinde yazmaya başladığını, yedinci cilde başladığında ise Fatih'in öldüğünü ve Bayezid devrinde padişahın emriyle yazmaya tekrardan başladığını dile getirir (Usta 2009: 64). Asuman Akay ise çalışmış olduğu 81. cildin 25. varlığında geçen: "... bu toksan tokuz mücellled Süleymân-nâme'yi itdügümüze sebeb ve bu biş yüz biş meclis-i dâstânı te'lif idüp nesrini lü'lü'en mansur ve nazmını ahsenü'l-hadîs ve emlâhü'l-keîâm söylemesine cihet-i hikmet bu-y-idi... ibtidâen altı cild kitab te'lif idüp merhum Sultan Muhammed Han-ı Gazi'ye teslim itdüm... Emmâ kitabun yidinci cildinde şürî' idicek dârü'l-fenâdan dârü'l-bekâya rihlet eyledi" sözlerini esas alarak Firdevsî'nin eseri Fatih döneminde yazmaya başladığını kabul etmektedir (Akay 1990: XIV).

Fakat üzerinde çalıştığımız nüshanın 1. cildinde Süleymân-nâme yazmaya niyet eden Firdevsî, Hz. Süleyman'ı rüyasında gördükten sonraki zamanı şu şekilde ifade eder:

"hicretüñ sekiz yüz seksen altıncı yılında rebî'ü'l-evvelüñ dördünde merhûm Sultân Muhammed Hân kim ölüm şerbetin içdi ve mevlüdüm târihinden dağı kim otuz yıl tamâm olduyısa ve Sultân Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân eñâ'llâhu 'ömrehu salţanat tahtına geçüp 'adl birle halk-ı 'âlem niţâm buldısa ve gördüğüm vâkı'a dağı vâkı' olaldan on iki yıl tamâm olup on üçüncü yıla kim girdiyse..."[8a]

Firdevsî'nin kaleminden edindiğimiz bu bilgiye göre Süleymân-nâme'nin Fatih Sultan Mehmet zamanında yazılmadığı açıkça bellidir. Eseri Sultan Bayezid'in emri üzerine yazmıştır. Eser içerisinde çeşitli rivayetlere değinen Firdevsî, daha önce nice padişahların geldiğini ve hiçbirinin müstakil bir Süleymân-nâme yazdıramadığına da değinmiştir.

"Nüşîrevân-ı 'âdil ve ol emîr ü kâmil Büzrcumhır-ı fâzıla ve (15) ol her fende mâhir-i 'âkile su'al kıtlup didi kim yâ hakîm-i hâzîk ve ey dâniş-mend-i şadıq bu hod ma'lûmdur kim dünyâ milkine Süleymândan özge sultân gelmedi zîrâ kim (16) ol nebîden gayrı kimesneye ins ü cin dîv ü 'ifrit gül-ı yâbân vaşş u tıyûr mûr u mâr cerende ve perende fermân-ber olmadı pes sebeb nedür kim 'âlemde Süleymân kışşası bulunmaya (17) meşhûr ve cemî' gördüğü 'acâyibât u ğarâyibât kitâblarda meşhûr olmaya İskender hod Süleymândan ad bî-pâdişâhdur İskender-nâme 'âlemde münteşir halk-ı 'âlem kışşasından (18) âġâhdur egerçi kim müfid ü muhtaşar Süleymânun bir hikâyeti yâd olur ammâ kim Süleymân-nâme bulunmaz hemîn Süleymân ad olur imdi senden dilere ki yâ hakîm Süleymân-nâmeyi tamâm te'lif (19) ve cemî'-i Süleymân kışşasın kitâblardan istihrâc idüp taşnîf kılasın tâ ki Süleymân-nâmesi bizden yâd-ġâr kıla ve bizüm nâm-ı şerîfimiz ol kitâb sebebile 'âlemde târih-i rûzi- (20) -ġâr ola"[18b]

“bir rivāyet dađı bu kim hikāyet-i Sulţān Mađmūd Ğaznevî hakkında rivāyet olunur nite şöyle kim Sulţān Mađmūd Őu‘arāya emr itdi kim Süleymān-nāmeyi taŐnif ve cihān milkinde Süleymān gördüđi ‘acāyibleri ğarāyibleri kitāblardan istihrāc kıluban te’lif ideler”[18b]

“Sulţān Murād Hān merđūm Ađmediye mađfūr Őeyhīye söz sö- (21) -ylediyse ve mezkūr Ađmed-i Da‘īye ve Őeyhođlına hāl ‘arz eylediyse bu zıkr olan Őu‘arānuđ dördü dađı Süleymān-nāmenüđ te’lifinde ‘āciz kıldılar andan merđūm (22) Sulţān Murāduđ devām-ı devletine du‘ā ve eyyām-ı rıf atına Őenā kıldılar dađı eyitdiler kim yā Őāh-ı cihān biz Süleymān-nāmeyi te’lif nüŐhası bulunmadüđü cihetden taŐnif (23) idemezüz”[19a]

Eserin cilt sayısı hakkında da farklı görüşler vardır. Tezkirelerden edindiğimiz bilgilere göre; Latifi ve Gelibolulu M. Āli eseri 360 cilt olarak belirtirken (Latifi 2000: 425), Kınalızāde 380 cilt olduğunu dile getirmiŐtir (Kınalızāde 1981: 745). Bursalı Mehmet Tahir ise eserin 166 ciltten olduğunu söyler (Bursalı M. Tahir 1972: 105). Süleymān-nāme’de yaşanan bu karıŐıklıđın temel sebepleri, eser hakkında tezkirecilerin farklı bilgiler sunması ve Firdevsî'nin eserlerinde cilt ve cüz ifadelerini kullanırken tam bir ayırım yapamamasıdır.

Eserin 81 cildi bulunmasına rağmen tamamının kaç cilt olduğu bilinmemektedir. Yeni bulduğumuz Chester Beatty Kütüphanesi T.406 numarada kayıtlı olan nüŐha ise 331 varaktır. Süleymān-nâme-i Kebîr'in ilk 20 cildinden oluşmaktadır. Üzerinde çalıştığımız 1. ciltte ise müellif eseri 366 cilt olarak belirtmiştir:

“Olmadığıçun Süleymān-nāmesi

Őöyledüm ki dutla hengāmesi

Üç yüz altmış altı cildi kām-yāb

İtmıŐem ki āđir oldu bu kitāb

Tā okuyan bu Süleymān-nāmesin

Yā yazup elde dutanlar hāmesin”[18a/27-26]

2.2. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Firdevsî'nin Süleymān-nāme adlı eserinin farklı ciltleri üzerine bugüne kadar kitap, tez, makale olarak birçok çalışma yapılmıŐtır. Bu çalışmalar Őunlardır:

Lisansüstü Tezler

Yüksek Lisans Tezleri

1. Şakar, Sezer Özyaşamış (2003). Firdevsî-i Rümî'nin Süleymānnāme Yazmasının (81.cilt, 28 yk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2. Köz, İbrahim (2004). Firdevsî-i Rümî'nin Süleymānnāme Yazmasının (81. cilt, 70, 54b yk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

3. Abul, Yasemin (2004). Süleymân-nâme-i Kebîr (47. cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
4. Çelik, Zeynep (2010). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt) (12b-123b bk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
5. Vanlı, Murat (2012). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. ciltler), (İnceleme- Metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
6. Şimşek, Yaşar (2013). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (76. cilt), Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
7. Babür, Yusuf (2013). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, 6. ve 7. ciltler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
8. Tombak, S. Anıl (2017). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. cildi (İnceleme-tenkitli metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
9. Aydın, Halis (2017). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildi (İnceleme-tenkitli metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
10. Köşüre, Z. Yeşim (2018). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr (80. Cilt, 390B/451 B) Adlı Eseri (Tenkitli Metin-Dil Özellikleri-Dizin-Tıpkıbasım), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
11. Semiz, Ömer (2018). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. cildi (İnceleme- Tenkitli Metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
12. Karahan, Merve (2019). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (31. cilt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
13. Şan, Aytan (2019). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (39. cilt) İnceleme-Transkripsiyonlu Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
14. Kaynak, Filiz (2020). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (32. cilt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Doktora Tezleri

1. Çatıkkaş, M. Ata (1979). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (Gramer, Sentaks, Lugat, Metin) (72. cilt), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2. Akay, Asuman (1990). Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

3. Güleç, Hamdi (1994). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si -42. cilt- Dasitan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
4. Genç, Gülnaz (1995). Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme, (25-26. cilt), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
5. Usta, Halil İbrahim (1995). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46. ciltler), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
6. Aksoy, Mustafa (2000). Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde Destan Unsurları (2 cilt), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
7. Erdem, M. Dursun (2005). Kitâb-ı Kissanâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymân-nâme 74. Cilt), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
8. Jafarova, İlhama (2010). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. cilt) İnceleme-Metin-Dizin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
9. Büke, Himmet (2015). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38. cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
10. Aksu, Rabia (2016). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
11. Çakın, M. Burak (2018). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Adlı Eseri (14-15. Ciltler) Metin-İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
12. Ekşioğlu, Serap (2018). Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme Cilt 11 (Dil İncelemesi-Metin-Dizin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
13. Eren, Hulusi (2018). Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
14. Kirik, Esra (2018). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si 75. Cilt (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
15. Gök, Adem (2019). Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (37. cilt), İnceleme, Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Makaleler

1. Çatıkkaş, M. Ata, "Türk Firdevsî'si ve Süleymân-nâme-i Kebîr", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 25, Ağustos 1983, s. 169-178.

2. Akay, Ahmed Asuman, "Süleymân-nâme Nesrinde Ahengi Sağlayan Ses ve Söz Unsurları", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 118, Şubat 1999, s. 217-228.
3. Güleç, Hamdi, "Süleymân-nâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, Dil-Üslup ve Motifler", Bilig Dergisi, S. 36, Kış 2006, s. 243-260.
4. Kaynak, Filiz, "Süleymân-nâme-i Kebîr'in 32. Cildi Üzerine", Littera Turca, S. 6, Yaz 2020, s. 470-485.
5. Şimşek, Yaşar, "Süleymân-nâme'nin Dili Üzerine (76. Cilt)", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, S. 3, 2014, s. 264-278.
6. Akay, Ahmed Asuman, "Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'indeki Deyimler", Turkish Studies, Volume 9/9 Summer, 2014, s. 103-122.

Kitap

1. Çatıkkaş, Ata, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*, TDK Yay., Ankara, 2009.
2. Büke, Himmet, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38. Cilt) (Metin, İnceleme, Dizin, Tıpkıbasım)*, Paradigma Akademi Yay., Çanakkale, 2020.

2.3. Eserin Tavsifi

Eser, İrlanda'da Chester Beatty Kütüphanesi T.406 numarada kayıtlı olup 331 varaktan oluşmaktadır. Toplam 20 ciltten oluşan nüsha Arapça dua ile başlayıp ilk cildinde yazılış sebebinin izah edilmesinden sonra Hz. Süleyman kıssalarını anlatmaktadır. Dördüncü cildin hâtîme bölümü karışmıştır. 100a'da olması gereken hâtîme bölümü 98a'da bulunmaktadır. Beş ve altıncı ciltlerinde de bir karışıklık bulunmakta olup beşinci cildin içerisinde altıncı cildin hâtîme bölümü yer almaktadır. Altıncı cildin ise başlığı yoktur. Sekizinci cildin hâtîme bölümü eksiktir.

Cildin dış yüzeyi bordo zemin üzerine alttan şemseli ve köşebentli motifler ile süslenmiştir. Eserin ara kapağı lacivert zemin üzerine çiçek desenlidir. İlk sayfada da aynı çiçek motifli desen kullanılmakta olup bu sayfaya Chester Beatty Kütüphanesi tarafından yazılmış bir not bulunmaktadır. Nüsha nohut renginde süslü ahar kâğıda sülüs ve nesih hatlıdır. Metin kırmızı, lacivert ve sarı çerçeveler içine alınarak yazılmıştır. Eser, manzum-mensur karışık olup manzum bölümler 4 sütün hâlinde 29 satırdan, mensur kısımları ise 29 satırdan oluşmaktadır. Metin siyah mürekkep, başlıklar ise kırmızı mürekkep ile kaleme alınmıştır.

Eser meclislere ayrılmış olup üzerinde çalıştığımız 1. cilt, 1. 2. 3. 4. ve 5. meclislerden oluşmaktadır. Fakat eserde yaşanan deformelerden ya da müstensih tarafından yazılması unutulmuş ibarelerden dolayı sadece 3. ve 5. meclislerin başlıkları vardır. Ayrıca Firdevsî 1. ciltte eserin 336 cilt olduğunu belirtmiştir.

"Üç yüz altmış altı cildi kām-yāb

İtmişem ki āhîr oldı bu kitāb

Tā oquyan bu Süleymân-nāmesin

Yā yazup elde dutanlar hāmesin". [18a/28]

"bu üç yüz altmış altı mücellled kitâbı halk-ı 'âlem dillerinde mezkûr kııl" [3a/15]

Üzerinde çalışılan 1. cildin 1. varağının 1b yüzü 23 satırdan, 10. varağın 10a ve 10b yüzleri 28 satırdan oluşmaktadır. Diğer sayfalar ise 29 satırdan oluşmaktadır.

Firdevsî'nin üzerinde çalışılan Süleymân-nâme nüshasının 2. cildi 6. 7. 8. ve 9. meclisleri kapsamaktadır. Ancak yazar, eserinin 366. cilt ve 1838 meclisten oluşacağını dile getirmektedir.

"bu üç yüz altmış altı mücellled Süleymân-nâmenüñ mü 'ellifi biñ sekiz yüz otuz sekiz meclisün musannifi" [1b/23]

Üzerinde çalıştığımız 2. cildinde bazı sayfalarda eksiklikler ve siliklikler mevcuttur. 6b ve 24b boştur. Cildin 1b yüzü 24 satır, 2b 12 satır, 4a 23 satır, 4b 17 satır, 7a 21 satır, 9b 22 satır, 14a 11 satır, 17b 22 satır ve 25a 18 satırdan oluşur iken diğer sayfalar 29 satırdan oluşmaktadır.

1. Cild 1b-20a

1. Cildin Hâtîme Bölümü

Hağka minnet bu kitâbuñ hem nefes

Ki evvel cildi âhîr oldı hem nefes

2. Cild 20b-44a

2. Cildin Hâtîme Bölümü

Minnet-i 'azîm ol hâliq-i zü'l-celâle ve şükr idelim ol Râzıq-ı bî-mişâle kim üç yüz altmış altı mücellled kitâbuñ ve bin sekiz yüz otuz meclis bâbuñ ikinci cildin tamâm eyledük.

3. Cild 44b-82a

3. Cildin Hâtîme Bölümü

Ba' dehu minnet-i bî-kıyâs ve şükr-i sipâs ol Celîl-i Cabbâr'a ve Kerîm-i Muhtâr'a kim bu üç yüz altmış altı mücellled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ biñ sekiz yüz meclis dâsitânuñ üçüncü cildi kitâbı kaleme getürdüm. Ebyât-ı aş'ârla hadîş-i muhtârla şâh-ı devletinde bitürdüm.

4. Cild 82b-100a

4. Cildin Hâtîme Bölümü

Ba' demâ şükr-i bî-add ve şenâ-yı bî-ḥadd ol kerîm lâ- [...] Raḥîm-i bî-miṣâle kim bu üç yüz altmış altı mücellled kitâb-ı {Süleymân-nâme}nâmenüñ dördüncü cildini daḡı dilden elden geldigince ebyât-ı aş'ârla ve hadîş-i muhtârla tamâm-ı nesrini aḡsenü'l hadîş-i nazmın emleḡü'l-keâm eylerem.

5. Cild 100b-118a

5. Cildin Hâtîme Bölümü

Ve der-i du'â-yı pâdişâhü's-selîm selâmü'l-halîm ba' dehu maşükki bî-kıyâs u minnet bî-ḥadd-i sipâs ol Kerîm-i Raḥîm-i zü'l-celâl ol hâkim-i' alîm-i bî-miṣâl kim bu üç yüz altmış altı mücellled kitâb-ı Süleymân-nâme altıncı cildin daḡı kaleme getürdük (6. cildin başlığı yok 5. cildin sonu, 6. cilt hâtîmesi ile bitiyor).

7. Cild 118b-132a

7. Cildin Hâtîme Bölümü

Ba' dehu ḡamd-i bî-ḥadd ve şenâ-yı bî-add hazreti [...] te'âlâya cellâluhu 'amme-i nevâle kim bu üç yüz altmış altı mücellled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ ve biñ sekiz yüz otuz maḡla'-ı dâsitânuñ yedinci cildini daḡı tamam eyledük. Otuz beşinci meclisi manzûm menşûr emleḡü'l-keâm söyledük.

8. Cild 132b-173a**8. Cild Hâtime Bölümü**

Bu bölüm yok sayfa boş

9. Cild 173b-189a**9. Cildin Hâtime Bölümü**

Ba' demâ hamd u nâ-ma' bûd ol hâkime kim kaçâ-yı maḥkemesinde 'aql-ı küll, kâtib-i mübîndür ve şenâ-yı nâ-maḥdûd ol ḥâfıza kim hıfz-ı hizânesinde bir [...] kâtib-i mübîndür. Bu üç yüz altmış altı mücellled kitâb-ı Süleymân-nâmenün ve biş sekiz yüz otuz meclis bâb-ı dâsitânun toḫuzuncu cildini tamâm eyledük. Qırık beşinci meclisin daḫı ebyât-ı aş' arla ḥadış-i muḫtârla söyledük.

10. Cild 189b-192a**10. Cild Hâtime Bölümü**

[...] şenâ-yı bî-kıyâs ol 'alim ü pağışah kim 'ilmine gâyet yoktur. Qâdirdur kim qudretine nihâyet yoktur. 'Înâyet kıldı kim bu üç yüz altmış altı mücellled kitâbuñ onuncu cildini daḫı tamam raqama getürdüm. Biş sekiz yüz otuz maḫla' -ı dâsitânun daḫı ellinci meclisi dâsitânın menşür-ı manzûm söyleyüp qaleme getürüp bitürdüm.

11. Cild 192b-205a

11. Cild Hâtime Bölümü

Ḥamd-ı nâ-ma' dūd ol sultāna kim cemî'-i 'ālem salṭanatına sultan-ı kâ'imdur ve şenâ-yı bî-add ol subhānı kim her mevcūd tesbîhine kavî vü kâ'imdur. Bu üç yüz altmış altı mücelled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ on birinci cildini 'inâyet kıldım kim tamâm eyledük ve biñ sekiz yüz otuz meclisinüñ elli beşinci meclisini dağı hidâyet virdi kim menşür manzûm söyledük.

12. Cild 205b-212a

12. Cild Hâtime Bölümü

Ḥamd-ı bî-nihâyet ve şenâ-yı be-ğâyet ol ḥayy u kayyum-ı Allah kim bî-mişâldür. Lem yelid ve lem yüled [...] samed ehad padişâh ferd-i şamed ehad padişâh-ı [...] bu üç yüz altmış altı mücelled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ on ikinci cildin dağı tamâm eyledük. Bu biñ sekiz yüz otuz maṭla'-i dâsitânuñ altmış meclisini kâleme getirüp menşür manzûm söyledük.

13. Cild 212b-223a

13. Cild Hâtime Bölümü

Şükr-i bî-ḥadd ve şenâ-yı bî-'add ol dânâ-yı kâdire [...] kim ve [...] lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehü küfüven ehaddur. Bu üç yüz altmış altı mücelled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ on üçüncü cildin dağı tamâm eyledük. Biñ sekiz yüz otuzuncı meclisün dağı altmış beşinci dilden elden geldigince söyledüm.

14. Cild 223b-244a

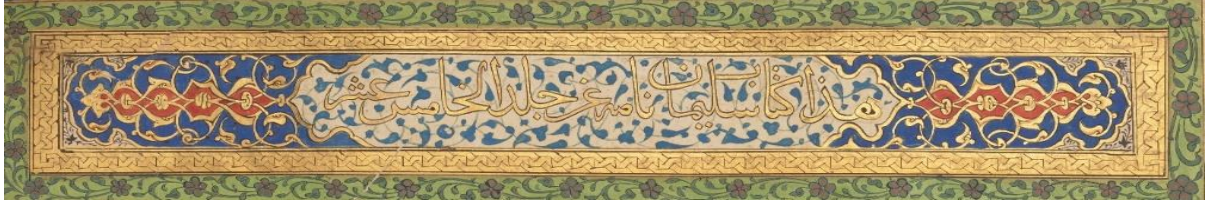

14. Cild Hâtime Bölümü

Şükr-i bî-ḳiyâs ol ḥâkimi kim ḳazası maḥkemesinde 'akl-ı küll, kâtib ü emîndür ve şenâ-yı bâ-esâs ol ḥâfıza kim ḥıfz-ı ḥizânesinde bir noḳta kitâb-ı mübindür. 'Inâyet kıldı kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitâbuñ on

dördüncü cildini dağı tamâm kılp kâleme getürdüm. Biğ sekiz yüz otuz maṭla' dâsitânuğ dağı yetmişinci meclis nihâyete yetürüp raḳama getürdüm.

15. Cild 244b-261a

15. Cild Hâtime Bölümü

Ḥamd-ı bî-nihâyet ol semî' -i padişâh kim sem' ine [...] yoğdur ve şenâ-yı [...] basîrül [...] ağıt yoğtur luṭf idüp 'inâyet Firdevsî-i bendesine hidâyet rûzi kıldı kim bu üç yüz altmış altı mücellid Süleymân-nâmenüğ biğ sekiz yüz otuz meclis dâsitânuğ manzûm taşvîr söylemege tamâm eylemege on beşinci cildini dağı tamâm idince 'ömürden zamân ecelden amân rûzi kıldı.

16. Cild 261b-271a

16. Cildin Hâtime Bölümü

Siyâs bî-kiyâs ol փahhâra kim celâli saṭvetiyle her mevcûd mağhûrdur ve şenâ-yı bā-esâs ol ğaffâr kim cemâl-i tecellisiyle her zerre-i mesrûrdur. Bu güneş-kâr Firdevsî bendesine 'inâyet yüzünden naḳar kıldı kim kim bu üç yüz altmış altı mücellid kitâb-ı Süleymân-nâmenüğ on altıncı cildi ğâyete yitürdüm bin sekiz yüz otuz altı meclisinüğ sekseninci meclis dağı dilden elden geldügince kâleme getürdüm.

17. Cild 271b-290a

17. Cildin Hâtime Bölümü

Ḥamd-ı bî-nihâyet ol mu' ṭi-i padişâha kim her kişiye can bağışlar ve şenâ-yı be-ğâyet ol hâdî-i ilâhe kim her mü'mine imân bağışlar 'inâyet kıldı kim bu üç yüz altmış altı meclis kitâb-ı Süleymân-nâmenüğ on yedinci cildini tamam eydüm. Biğ sekiz yüz otuz meclisün seksen beşinci meclise tamaâm kıldum emleğ-i kelâm söyledüm.

18. Cild 290b-296a

18. Cild Hâtime Bölümü

Ḥamd-ı bî-ḥadd şenâ-yı bî-add ḥazreti bârî te'âlāya maḥşuşdur kim bir avuç ḥâki güya nergisi binâ 'aşâ-yı ejdehâ [...] kılp bu üç yüz altmış altı mücelled kitâb u Süleymân-nâmenüñ on sekizinci cildini ḳaleme getürdüm ve bunıñ sekiz yüz maṭla' -ı dâsitânuñ toḳsanıncı meclisini daḫı tamâm idüp raḳama getirüp bitürdüm.

19. Cild 296b-312a

19. Cild Hâtime Bölümü

Ḥamd u na-ma' dūd ol subḥân-ı â'zam-ı girdigâr kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitâb-ı Süleymân-nâmenüñ on dokuzuncu cildini tamâm eyledüm ve sipâs nâ-maḥdūd ol sulṭân-ı mu'azzam-perver-i [...] kim biñ sekiz yüz otuz maṭla' -ı dâsitâniñ toḳsan beşinci meclisinün nazmın emleh-i kelâm [...] ḥüb-ı peyḡam söyledim.

20. Cild 312b-331b

20. Cildin Hâtime Bölümü

Bu Firdevsî bendesine hidâyet 'inâyet rûzi kıldı kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitâbuñ yigirminci cildi daḫı tamâm eylemeklik müyesser eyledi. Biñ sekiz yüz otuz meclisün yüzüncü meclis söylemeklik baña muḳtedir eyledi.

2.4. Eserin Yazılış Süreci

Üzerinde çalışılan ciltte Firdevsî, Süleymân-nâme'nin yazılış süreci ile ilgili ilginç ve önemli bilgiler vermektedir. Firdevsî eseri yazmadan önce çok ciddi bir araştırma yapmış, tüm tarih kitaplarında Süleyman Peygamber'in tarihini araştırmıştır. Kur'an, Tevrat ve hadis gibi dini kaynakların yanı sıra Kısasü'l-Enbiyâlardan ve Yahudi sözlü geleneğinden bilgiler edinmeye çalışmıştır. Firdevsî Niksar'da İmran dilinden, Yunancaya, oradan da Farsçaya

çevrilmiş dört ciltlik bir Süleymân-nâme bulmuş, fakat kitabın sahibi Firdevsî'nin ısrarlarına rağmen kitabı satmamıştır. Firdevsî dört ay Niksar şehrinde durup kitabın bir nüshasını çıkarmıştır (Büke 2018: 10).

Üzerinde çalıştığımız eserde ise bu olayın bir benzeri anlatılmaktadır. 1. ciltte yer alan bilgiye göre Firdevsî Aydıncık'ta Süleyman kasrı içinde namaz kıldıktan sonra uykuya dalar ve rüyasında Süleyman Peygamber'i görür. Rüyasında gördüklerini şu şekilde ifade eder:

“Tahta geçmiş şeh Süleymân oturur

Cümle maḥlûḳ ayağın dīvân ṭurur

İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u mūr u mār

Ger çerende yâ perende ne ki var

Baḥr ü berrde ne ki varsa cānavar

‘Ālem içre olanuḡ ki cānı var

Yitmiş iki milletile cümle ḫalk

Şaf çeküp ṭururlardı çaḡ-çaḡ

Şağ ṭaraf insân çerisi şaf-be-şaf

Ṭurmuşıdı uruban ḫabzaya kef

Şol ṭaraf cin leşkeri ṭurmuşıdı

Ellerini gözine urmuşıdı

Çün Süleymân ḫazretin gördüm hemân

Şükr-[i] yezdân eyledüm pes ol zamân

Gökde ḫuşlar üstine şayvân dutar

Tesbîḫ idüp ḫaḡḫuḡ ismini öter

Yiryüzün mürçe bürümüş bî-ḫisâb

Gök için ṭutmüşıdı daḡı zübâb

Diḡle imdi ḫışsa nedür nâm-ver

Vir şalâvat Muştafâya mâ-ḫazar” [7b/4-9]

Daha sonra Hz. Süleyman Firdevsî'nin yanına gelerek cübbesinden bir Süleymân-nâme çıkarır, Firdevsî'ye verir. Firdevsî kitabı eline alır, nüshanın üzerinde on iki yerde Süleyman Peygamber'in mührünün nakşolunduğunu görür. Gördüğü bu rüyayı Bursa'da bir rüya tabircisine anlatır. Rüya tabircisi Yusuf Peygamber zamanından kalma tabir kitabını eline alır ve rüyasının anlamını şu şekilde açıklar:

“Didi şāha ol mu‘abbir ol zamān
Vākı‘aḡ vākı‘ olur yoḡdur gümān
Ḥaḡ Süleymān-nāmesin kıla naşīb
Tercüme kılup ḡoyasın bir nişān
Ol kitābla bulasın revnaḡ kemāl
Kim seni yād ide her dem dūr-feşān
Liki gördüḡ ol kitābuḡ üzre sen
On iki yirde mühr vardı ‘ayān
On iki yıl geçmeyince ol kitāb
Girmeyiserdür elüḡe kāmūrān
On iki yıl olıcaḡ ey ber-güzīn
Ol kitābı vire saḡa müste‘ān
Senden özge kimseye olmaz naşīb
Kim Süleymān-nāmesin ide beyān
Ḥaḡ te‘ālādan ‘ināyet oldı bil
K’idesin te’lif anı ey dil-sitān
Bu düşüḡ bāḡıl degüldür ḡaḡ bilüḡ
Vākı‘aḡ vākı‘ olur muḡlaḡ inan
Şek degül ilhām-ı Ḥaḡdan bī-gümān
Olma münkir şek ḡetürme ey fülān
Bunca kāmiller ḡelüpdür ‘āleme
Aḡmedī Şeyḡī Nizāmī mişl-i cān
Gerḡi bunlar baḡladı dīvānı hep
Söylediler daḡı niḡe dāsītān
Liki bunlar şeh Süleymān kışşasın
Bulmadılar söyleyeler söz çehān
Ḥaḡ te‘ālā saḡa itdi pes mezīd
K’idesin te’lif anı ender cihān
Böyle diyüp ol mu‘abbir-i kāmil er

Oldı hāmūş açmayup dahı dehān”[7b/21-28]

Firdevsî, rüyasının anlamını öğrendikten sonra ömrünü Süleymân-nâme'nin telifi ve tarifi için harcamaya karar verir. Bütün tarih kitaplarında ve halk dillerinde yer alan Süleyman kıssalarından başka hiçbir dilde Süleymân-nâme bulamaz. Bulduğu tarih kitaplarındaki Süleyman Peygamber'in hikâyeleri ile parçalar hâlinde bulunduğu hikâyeleri birleştirir. Fakat hiçbir dilde müstakil bir Süleymân-nâme bulamaz. Sonunda Rum diyarında Seyruzli Sadi¹ tarafından Kısas-ı Enbiyâlardan Hz. Süleyman'ın kıssasını çıkartıp 3500 beyit ile yazılmış bir Süleymân-nâme bulur. Fakat asıl Süleyman Peygamber kıssasına erişemez. Bu durumu Firdevsî şu şekilde ifade etmiştir:

*“Gerçi ol Seyrūzlı Sa‘di tâc-ver
Gey be-ğâyet kâmilimiş pür-hüner
Nazm-ı zîbâ Aḥmedî veş dürc-i tâl
Kim sözinden şerm ider şâhib-kemâl
Lîkin aşlın bu sözüñ anlamamış
Bu Süleymân-nâmeden diñlememiş
Pes kaşasdan eylemiş ol kışsa derc
Dercî içre eylemiş ‘ömrini ḥarc
Ol güneşden zerresin söylememiş
Hem denizden kaçre şerḥ eylememiş”[8a/8-10]*

Hiçbir dilde müstakil bir Süleymân-nâme bulamayan Firdevsî'ye 13 yıl sonra Anadolu'da, Yunan memleketlerinde ve Rum çevresinde görev verilir. Firdevsî memurların defterlerini yazarken Amasya'dan Niksar şehrine gider. Burada Melik Gazi-i Tanışman tekkesinde şeyhle görüşüp niyetinin Süleymân-nâme telif etmek olduğunu söyler. Şeyh, Firdevsî için Allah'a dua eder. Şeyhe gördüğü rüyayı anlatır, şeyh cübbesinden bir nüsha çıkartıp Firdevsî'ye uzatır. Firdevsî nüshayı açınca rüyasında gördüğü nüsha olduğunu anlar, bu şaşkınlık ve mutluluğu şu şekilde ifade eder:

*“Çün Süleymân-nâmesin gördüm kadîm
Eyledüm ta‘zîm u ‘izzet ki ‘azîm
Oḡduḡca göñlüme virdi sürür
Gözlerüm nûrıyla taldı ey nedîm
İtmiş inşâ anı Loḡmân-ı ḥakîm
Lîki çekmiş zaḥmeti ġâyet delim*

¹ Aslında Şeyh Sadi-i Şirazî'dir. Metinde Seyruzli Sadi olarak geçmektedir.

Gerçi manzûm ol degül itmiş neşir

Lü 'lû-en menşûr-veş dürr-i yetîm

Lafz-ı 'îsâ kim ölüye cân virür

Ma' nisinden haz alur Mûsâ kelîm

Şeh Süleymân kışşasın itmiş tamâm

Yitmiş iki meclis idüp ol hakîm

Çünkü gördüm ol kitâbı ben haķîr

Şādumân olup sevindüm ey kerîm

Eyledüm rûhına Loķmānuḡ du'ā

Tekyede oldum daḡı andan muķîm” [8b/3-7]

Kitaba göz gezdirdikten sonra secdeye kapanır ve Allah'a şükreder. Şeyhe bu nüshayı nasıl ele geçirdiğini sorar. Şeyh, Hıta şehrinde Seyyid Nesr-i Bagdadî adında bir kâmil kişi olduğunu, Süleymân-nâme'nin güzel ve kutsal yerlerinden kıssalar anlattığını söyler. Seyyid Nesr-i Bagdadî ölünce Süleymân-nâme'yi şeyhe vasiyet kılar. Hiç kimseye Süleymân-nâme'yi okutmayan şeyh, Firdevsî'nin bu azim ve hevesini görünce nüshayı Firdevsî'ye verir. Firdevsî, nüshayı aldıktan sonra Balıkesir'e gelir ve tarih kitaplarındaki Süleymân-nâmeler ile parça parça olan Süleyman Peygamber'in hikâyelerini bir araya getirir ve bir Süleymân-nâme yazar.

Firdevsî'nin Süleymân-nâme'yi yazmasının sebeplerinden biri adının cihanda unutulmaması, kendisine hayır duada bulunmasını istemesidir.

“Ārifiseḡ 'ālem içre ḡonışan

Tā ki ismüḡ yād ide her dür-efşān

Ol cihetden itmişemdür 'ömri ḡarc

Ol sebebden bu kitāb olındı derc” [6b/11]

“Ol kişiden ola rāzı haķ ziyād

Eyleye Firdevsîyi ḡayrıla yād

Anuḡcun te'lif itdüm men kitāb

Kim du'ādan yād olam ey kām-yāb” [16b/2]

“melîḡ faşîḡ şaḡîḡ şarîḡ sözler ile yād ve yād iden sāmî' u cāmî'-i du'ālarıyla (13) rûḡları şād ola kim cihānda sözile yād olan ölmez diridür aḡa ölmedi dirseḡ daḡı yiridür” [6a/12-13]

Firdevsî'nin bir diğerk amacı ise sözlerinden ibret alınmasıdır:

“bu Süleymân-nâme-i Kebîrî taşnîf itdüğimden (24) [mağşûd] budur kim her söz kiminde ekşer-i nazmı emlah-ı kelâmdur ve ekşerî neşri lü'lü'en menşûr peygâmdur ve her bir meclisüh âhîrinde vâkı' olan dâsîtân bir nesneye (25) temsîl bağladum tâ kim sözümde hâlel ve 'ilel bulunmaya müstemi' olan sözümden 'ibret ala"[6a/23-24-25]

2.5. Nüshaya Kaynaklık Eden Eserler

Firdevsî, geometri, felsefe, dinler tarihi, ahlak, savaş, boyacılık gibi çeşitli konular ile ilgilenmiş ve bu konuları eserlerinde işlemiştir. Müellif, Süleymân-nâme'yi kaleme alırken özellikle Tarih-i Taberî, Kur'an, Tevrat, ayet ve hadislerden yararlanmıştı.

Üzerinde çalışılan 2. cilt ise özellikle Tarih-i Taberî'yi esas kaynak olarak ele almıştır. Anlatılan hikâyeler ile Tarih-i Taberî'de anlatılan olaylar tamamıyla örtüşmektedir.

(15) *Der Beyân-ı Hilkat-i Kavm-i Cân*

“Hakîm kavlince çünkim Hağ te'âlâ melekûti semâvâtî kim yaratdı andan yiryüzinde Âdem-i Şâfîden ezel Cin kavmin Cân kavmin (16) yaratdı yaradılmasınun aşlı budur kim nitekim Loğmân-ı Hakîm eydür Hağ te'âlâ bir od yaratdı kim anuñ issiliği yoğıdı tütünü dağı yoğıdı ol oddan Cân (17) kavmin yaratdı nitekim bu sözümde kelâm-ı Rabbânî şâhiddür kim eydür **Kavluhu te'âlâ** velcânne haleknâhu min kablu min nâri's-semümi [15/27] Eflâtun-ı Hakîm eydür kim ol kavm-i Cân bir ulu halkdur kim (18) aña ad Vârmâcâdur ol Vârmâcâdan hatunun yaratdı aña ad Vârmüce didi Vârmâcâdan Müceden Cân toğdı Cândan dağı Cin toğdı Cinden (19) kabâyil müteferriğ oldı kim ol kabîlelerden birisi İblîs durur her karından iki oğlan toğdı pes böyle olsa onuñ nesli çoğaldı olaldı (20) şol hadde oldı kim kumlar sağışı kadar oldı ammâ kim aşılta İblîs-i la'in Cân kavminden bir mağbûbe hatun aldı kim ol 'avrat adı İlhâyâdı ol (21) 'avratdan İblîsüh çok oğlanları oldı şol hadde kim mür-ı melâhdan rik-i eczâdan ziyâde oldı yazılarda harâb yirlerde ağaçların arasında (22) derelerde mezbelelerde ırmaqlarda kuyularda ve dağı kanda ısuçluk yir varsa sâkinlendiler"[11a]

Cin ve Şeytanların Yaratılış Hâlleri

Vehb bin Münebbih (Allah ondan razı olsun) şöyle demiştir:

- Ben Peygamber'den (s.a.v.) işittim ki şöyle buyurdu: Yaratıklardan Allahü Teâlâ'nın ilk yarattığı şey devlerdi ki onlara Cân derler. Kumların sayısı kadardılar. Onların oturduğu yer havada oldu. Hak Teâlâ onları 7000 yıl bu cihana hâkim ve sahip kıldı. Bundan sonra Hak Teâlâ Cân'dan Cin'i yarattı ki iblis onlardandır. ... İblis (Allah'ın laneti onun üzerine olsun) evlendi. Bu evlenişten karınca, örümcek ve çekirge, kuş biçiminde sayısız ve hesapsız evlat doğdu. Bunlar kırlarda ve dağlardaki koçuklarda, ormanlarda yollarda, viranelerde, fırınlarda, kuyularda, küllüklerde, su yollarında oturdu (Gültunca 2007: 12).

“Hakîm kavlince çünkim Hağ te'âlâ diledi kim Âdemi hilkat kıta Cebrâ'îl 'a.s buyurdı kim varup Mekke yirinden toprak (12) ala henüz Cibrîl gelüp yirden hâk taleb itmedin İblîs gelüp yire iğvâlar idüp didiler kim yâ yir zinhâr toprak virmegil zirâ kim andan Âdem hilkat olup üze- (13) -rühde fesâd ideceklerdür diyüp ol hasûd hasedinden yire ol kadar söyledi kim yir korğdı iğvâsına inandı mütevehhim oldı andan Cebrâ'îl 'a.s (14) gelüp yirden Hağ

te'âlâ emri üzere bir kabza hâk almak istedi yir and virdi ol Allâh haqqıçun seni ve beni yaratdı beni incitme benden toprak alma Cebrâ'îl (15) toprak almayup gelüp hâlini hazrete 'arz itdi andan Haq te'âlâ Mikâ'îli gönderdi yir aña dağı and virdi ol dağı gelüp hazrete i'âm eyledi andan (16) Haq te'âlâ İsrâfîli gönderdi yir aña dağı and virdi ol dağı kaş'ıyeyi hazrete bildirdi andan Haqqun emriyle 'Azrâ'îl geldi 'a.s yir aña dağı diledi kim (17) toprak virmeye velâkin melekü'l-mevt hâkiñ sözün işitmedi eyitdi senün andun mı diñleyeyin yâhûz Haq te'âlânun buyruğunu mı tutayın diyüp pençe urup (18) def'i Haq te'âlânun emriyle yirün her nev'i toprağundan bir kabza alup hazrete getürdi dağı 'arz eyledi min-ka'blî'r-raħman hiṭâb-ı 'izzet irdi kim (19) yâ 'Azrâ'îl n'eyledün melekü'l-mevt eydür İlâhî cümle hâller senün hazretünge ma'lûm durur yir ne kadar kim bana and virdi işitmedüm senün emrünge muhâlifet kılmadum (20) uş yirden toprak getürdüm hazretünge geldüm didi" [15b]

Allahü Teâlâ Âdem'i yaratmayı dilediği zaman Cebrâil'i yere yolladı:

- "Var, Yer'den bir avuç toprak al, getir! Ama bütün toprak çeşitlerinden olsun. Kuru toprak, yaş topraktan, karadan, kızıldan, sarıdan, gökrenkten, aktan, tuzludan, tatlıdan olsun ki o halk böyle türlü topraktan yaratayım!" dedi. Cebrail (a.s.) Yer'e indi. O bölgede -ki şimdi Ka'be oradadır- Diledi ki Yer'den toprak alsın, yer titreyip:

- Ne istiyorsun?" diye sordu.

Cebrail (a.s.):

- "Senden bir avuç toprak dilerim."

- "Allahü Teâlâ'ya iletceğim! Allahü Teâlâ ondan bir halk yaratacak" dedi. Yer:

- "Ey Cebrail! Yaratılacaktır ama bilmem ki Allah'a inatçı mı olur ya da asi mi olur eğer itaat etmeyenlerden olursa Allah aşkına benden toprak alma." dedi .

Yerin and verişine saygı göstererek geriye döndü. Topraktan almadı. Allahü Teâlâ'nın katına geldi:

- "Yarab! Sen bilirsin ki Yer bana senin adına and içti, toprak almadım! dedi.

Allahü Teâlâ sonra Mikâil'i yolladı. Yer Mikâil'e de ant verdi. Sonra İsrâfil'i gönderdi. Yer İsrâfil'e de yemin etti ondan sonra Azrâil'e de yemin verdi. Azrâil :

- Allah hakkı için , senin and içmenle ben Allahü Teâlâ'nın buyruğundan ayrılmam! dedi. Yere bir avuç sürdü her renkten, sarı, kızıl, kara, ak, gök, yeşil, yaş, balçık, toprak, kum hepsinden aldı (Gültunca 2007: 83-84).

"İblis didi kim yâ Rabbi ben andan efzâl-terin zîrâ kim beni sen oddan yaratduñ yücerekin anı kim toprağdan yaratduñ benüm aşlum yücerekdür ve rüşendür (14) ve her nesnenün aşlı beñligi cevheriledür didi pes eyle olsa bu huccet degildi kendiye belkim kendünün üzerine huccet itdi kim anı bilmedi [...] (15) hâlaḡtanî min narin ve hâlaḡtehu min ĩnin (38/76) ya'ni İblis didi kim beni sen yaratduñ oddan ayruḡ kişi yaratmadı ve aña ikrâr itdi kim Âdemi dağı kendiyi dağı yaradan (16) Allâhu te'âlâ durur pes anuñ üzerine huccet oldı zîrâ kim bu iki gevherden ol yigrek durur kim Hâlık anı ihtiyâr ide faẓlı vire zîrâ kim cemî' maḡlûḡâta (17) faẓlı viren Hâlık durur toprağı od üzerine yig kılmaga ḡadır durur ammâ kim İblis bilmedi didi kim yâ Rabbi ben bunca yıldur kim tã'atde 'ibâdetdeyem bu Âdem didiḡün (18) ḡod şimdi ḡilḡat oldı ol hâkdan ben oddan ben aña nice secde kılayın diyicek

hîtab-ı ‘izzetden nidâ geldi kim İblîse yâ mel’ün sen ol vaqt kim (19) levh-i mahfûza muhtalî’ oldu ve kâyinât içinde bunca olmuş ve olacağı gördüñ bildüñ andan dîmedüñ mi kim Hâk te’âlâ ferâgat eylese kosa ben yerlere (20) göklere mevlâlık eyleridüm yâ mel’ün ben kendü ‘azametümle bir avuç toprak içinde benim ‘azametüm nûrın kodum bilmedüñ görmedüñ kim aña secde kılayduñ pes (21) kullarumuñ gönülleri içindeki endîşeyi neden bileydüñ kim hâcetlerin nice revâ kılayduñ didi İblîs dergâh-ı Rabbânîden sürdü (22) nite kim kelâm-ı kadîm kitâb-ı kerîm içre buyurur kim **Qavlubu te’âlâ** kâle fahruc minhâ feinneke racîmu ve inne ‘aleyke la’neti ilâ yevmi’d-dîn (38/77-78) ya’nî Hâk te’âlâ (23) sürdü İblîsi kim çıkğıl dergâhumdan sen sürülmüşlerden olduñ ve dağı senüñ üzerüñe la’netüm olsun tâ kıyâmet günine dek diyü buyurdu (24) kaçan kim firîştehler İblîsüñ ‘aleyhi’l-la’ne dergâhdan sürüldüñ kim gördiler İsrâfîl ve Cebrâ’îl ve Mikâ’îl ve ‘Azrâ’îl ve Şalsâ’îl (25) ve İztafâ’îl ve Şemhâ’îl Mencâ’îl ve Kelkâ’îl ve İfrâ’îl ‘aleyhimü’s-selâm fi’l-cümle cemî’ firîştehlerüñ muqarrebleri ‘a.s dört yañadan kalan (26) firîştehler birle İblîsüñ üzerine hamle kıldılar İblîs bunlaruñ ellerinden kaçdı tahte’s-şerâyâ indî inicek İblîsüñ şüreti tebdîl oldu (27) firîştehlik haddinden çıkdı İblîs şüretine girdi Hâkkuñ emriyle nite evvel İblîsüñ dört yüz kanadı varıdı yitmiş iki dürlü rengile (28) zemîn olmuşdı ve anuñ bigi mahbûb yüzlü enver nûrı vardı kim cümle melâ’ike anuñ hüsn-i ber-kemâline cemâline hayrân idiler adı dağı ‘Azâzîldi soñra (29) firîşte haddinden çıkıcağ İblîs şüretine getürdü adı dağı İblîs oldı” [18b]

İblis de:

- “Ben ondan üstünüm. Çünkü sen beni ateşten yarattın. Onu ise topraktan. Benim aslım yücedir. Ve hem apaydındır, nurludur. Her bir şeyin üstünlüğü aslı ve cevheri ile ölçülür! Dedi. Secdeyi tanımadı, ama İblis’in bu sözü hüccet değildi. Aksine kendi üzerine hüccetti. İblis bunu bilmedi. Ve.

- Beni sen yaratmadın! diye inkarda bulunmadı:

-Beni sen Ateş’ten ve Âdem’i ise topraktan yarattın! dedi. Böylece, kendisini de, Âdem’i de yaratanın Allah olduğunu ikrarda bulundu. Bu söz onun üzerine hüccet, delil oldu. Çünkü bu iki cevherden hakkın seçtiği üstün olur. Zira, yaratıklara bu üstünlüğü veren Allahü Teala’dır. Çünkü toprağı ateşin üstüne yok (üstün) kılmağa Cenab-ı Hak kadirdir.

Vakta ki İblis kendi kafirliğine delil olan o sözü söyleyince, böylece, onun gönlündeki ve Allah ’ın bildirdiği kâfirlik açığa vurulmuş oldu. Hak Teâlâ ona lanet etti. Onu meleklik sıfatından ve şeklinden çıkardı. O, İblis suretine girdi. Önceki şekli ile güzel yüzlü bir melekti. Adı da Azazil idi. Hak Teâlâ bu adı ve melekliği ondan giderdi. Adını İblis koydu (Gültunca 2007: 88).

“Âdemi uçmağa iletdiler bir kızıl (24) yâkütan kubbeye içinde kodılar ol maqâmı aña mekân gösterdiler andan Hâk te’âlâ Âdem peygâmbere hîtab-ı ‘izzet itdi kim yâ Âdem-i Şâfî işde cennetü’- (25) -l-me’vâyı saña mekân olsun ni’metlerin yigil şarâbların içgil ammâ kim zinhâr ol ağaç yimişine yakın varmağıl (26) ya’nî kim buğday yimegil didi andan Âdem dağı Hâk te’âlâ emri birle cennetde kaldı bir gün Âdem-i Şâfî yatdı uyudı hiç uyuduğı yoğıdı (27) pes Hâk tebâreke ve te’âlâ Âdem peygâmbere şol eyegüsinden Havvâyı yaratdı Âdem uyandı gördi kim bir mahbûbu’z-zamâne oturmuş yüzünüñ (28) nûrı güneş bigi şu’le virür ... (29) ...Hakîm kavlince Âdem ‘a.s Havvâyı göricek aña şordı kim men ente ya’nî didi kim [21a] (1) sen kimsin Havvâyâ Hâk te’âlâ Âdemüñ dilin ma’lûm

eyledi cevâb virdi kim senüñ helâlünüm Âdem Havvâdur Havvâ demek ya' nî dirilen yaratılmış demek olur"[20b-21a]

Sonra yüce Allah Âdem'e bu dünyada Cennet elbiselerinden giydirdi. Cennet yemişlerinden gönderdi. Böylece Âdem (a.s.) onlardan yeyince, Yüce Allah onu keramet tahtı üstüne oturttu. Melekleri onu Kible kıldı. Melekler ne zaman Allah'a ibadet etmek isteseler yüzlerini Âdem'e çevirirlerdi. Öyle ki bizde ibadet edeceğimiz zaman yüzümüzü Kabe yönüne döndürürüz.

Âdem (Cennet) yemişlerini yedikten sonra o tahtın üstüne oturdu. Âdem'in uykusu geldi. Uyudu. Allahü Teâlâ onun sol eğe kemiğinden Havva'yı yarattı. Bundan ötürüdür ki :

- "Kadın sol kaburgadandır!" denilmiştir. Havva da Âdem yaratılışındaydı ve Âdem boyundaydı. Lakin Havva dişi yaratılmıştı. Âdem ise erkekti. Cenab-ı Hakk, (Cennet) elbiselerini Havva'ya da giydirdi. Âdem'e rüyasında Havva'yı gösterdi. Ve o vakta ki gözlerini açtı, başının ucunda Havva'yı oturur gördü. Âdem (a.s.) ona:

- Sen kimsin? diye sordu. Hazret-i Havva:

- "Ben senin eşin , çiftimim!" Yüce Allah beni senin gönlünü benimle dinlenmesi, için yarattı! dedi. Melekler Âdem'i denemek için:

- "Acaba Âdem bunun da adını bilir mi ? dediler. Ona:

- Ya Âdem! Bunun adı nedir? diye sordular. Âdem de:

"Onun adı Havva'dır! diye karşılık verdi. O melekler: "Havva ne demektir?" dediler. Âdem (a.s.):

"Diriden yaratılmış demektir! diye cevap verdi (Gültunca 2007: 90-91).

2.6. 1. Ciltteki Ana Hikâyenin Özeti

Istahara şehrinde Tevrat'ı İncil'i görmüş, her fende bilgili, kerem sahibi olan rahip Erah adında bir bilgin vardır. Rahip Erah bu kadar bilgili biri olmasına rağmen atası gibi putperesttir. Altın ve değerli taşlarla süslenmiş putu mıknaş ile havada asılı durmaktadır. Nemrut'tan kalma putun mekânsız olduğunu gösterip halkı dinden uzaklaştırıp puta taptırıştır. Rahip Erah putun nasıl havada durduğunu kimseye söylememiş ona olan hayranlıkları kullanarak yedi ruhban ile birlikte dergâhındakileri kendine bağlamıştır.

Medine'de Erah'ın müritlerinden biri Hz. Muhammed'in İslam dinini yaymaya başladığını görünce Istahara şehrine varır ve gördüklerini rahibe anlatır. Rahip anlattıklarından hemen onun son peygamber olduğunu anlar yola koyulur. Hz. Muhammed'in huzuruna çıktığında peygamber onu İslâm dinine davet eder. Rahip Erah niyetinin bu olduğunu fakat bir sualini olduğunu söyler. Eğer bu sualine cevap verirse tüm müritleriyle İslâm'ı kabul edeceğini dile getirir. Hz. Muhammed'e Hz. Süleyman'ın mührünün sırrını sorar bu zamana kadar Davud'a bile nasip olmayan saltanat ve güç neden Süleyman'a nasip olduğunu bilmek ister. Hz. Muhammed sualini cevabını Allah nasip ederse vereceğini söyler, üç gün süre ister. Namazda Allah'a yalvarır Allah duasına karşılık verir ve Cebrail'i gönderir Kuran'da ne kadar Süleyman Peygamber hakkında âyet var ise getirir. Mührün sırrını

ise Süleyman'ın ağzından bir cin göndererek bildireceğini söyler. Bu cin Hz. Süleyman'ın baş cini olan Rûh Şâh Cin'dir.

Rahip Erah Cebrail'den sonra Resul'ün huzuruna çıkar. Hz. Muhammed Cebrail'in indirdiği beş ayeti Erah'a söyler fakat Erah dine girmez. Bunun üzerine mecliste bulunan Yehudalılar öne çıkıp yüzüğün sırrını söylemediği sürece kimsenin dinine girmeyeceğini belirtirler. Hz. Muhammed yüzüğün sırrını da Allah nasip ederse bildireceğini söyler. Eğer yüzüğün sırrını da belirtirse Erah ve müritleri gibi onların da imân etmesini ister. Yehuda taifesi kabul eder. Gökyüzündeki melekler Hz. Muhammed Allah'a ibadet ettiği gecelerde peygamberi ziyarete gelir ve kimsenin göğe çıkmasına izin vermezlerdi.

Cinler birbirlerinin üstüne çıkıp gökyüzüne ulaşır, meleklerden bilgi çalar ve kâhinlere söz taşırlardı. Hz. Muhammed'in Allah'a dua ettiği o gece hiçbir cinin gökyüzüne çıkmasına izin verilmeyip, çıkmaya çalışanlar ise ateş yıldızları ile yakılmışlardı. Cinler o gece olanları Süleyman devrinden kalma Rûh Şâh Cin'e söylemeye giderler. Göğe çıkamadıklarını ve çıkanlarında ateş ile yakıldığını söyleyince Rûh Şâh Cin kutlu bir gün olabileceğini ya da bir nebi geldiğini ve ona Cebrail'le Kuran indirmiş olabileceğini söyler. Çünkü Hz. Süleyman ahir zamanda bir peygamber geleceğini Rûh Şâh Cin'e önceden bildirmiştir. Rûh Şâh Cin dokuz cin maliklerinden Hz. Muhammed ile ilgili haber ve iz toplamalarını ister. Dokuz cin maliki Arap diyarından geçerken Hz. Muhammed'in sabah namazında dua ve ibadet ettiğini görürler onu dinlerler ve Allah'ın kelamını konuştuğunu fark ederler. Rûh Şâh Cin'in dediği nebi bu olsa gerek diye düşünürler.

Hz. Muhammed ibadet ederken Cebrail gelir ve Allah'ın duasını kabul ettiğini yüzüğün sırrını bildireceğini söyler. Dokuz cini İslâm'a davet etmesini ve Rûh Şâh Cin'in sualini cevaplayacağını söyler. Süleyman'ın ahd-nâmesi ondadır ve ahd-nâmede sorunun cevabının olduğunu söyler. Hz. Muhammed Rûh Şâh Cin'e verilmesi için bir mektup yazar dokuz cin malikleri ile mektubu gönderir. Rûh Şâh Cin mektubu görünce son peygamberden geldiğini anlar. Süleyman Peygamber'in ona verdiği görevi yerine getirmek için Hz. Muhammed'in huzuruna doğru yol alır. Bu süreçte Rahip Erah'ın verdiği müddet dolar, Hz. Muhammed'in huzuruna gelir. Suallerini cevaplayamayacağını Süleyman'ın saltanatı ile ilgili hiçbir kaynak olmadığını dile getirip kâfirlerle birlikte küfür ve alay ederler. Tam o sırada gökyüzünde şiddetli rüzgâr çıkar sema kızıla bürünür. Ruh şah cin Hz. Muhammed'e görünür Süleyman Peygamber'in ağzından Hz. Muhammed'e mührün sırrını verir. İmran dili ile yazılmış nâmeyi çıkarıp Hz. Süleyman'ın mührünün sırrını okur. Rahip Erah ile bin iki yüz ruhban ve dört yüz Yahudi orada Müslüman olurlar. Rûh Şâh Cin'le beraber gelen dokuz cin maliki de İslâm'a girer.

Rahip Erah ile Hz. Muhammed arasında geçen bu kıssa burada bitmektedir. Mektupta ne yazdığını Firdevsî açıkça anlatmamıştır. Daha yerinin gelmediğini, şimdi anlatılırsa ilerde tekrara düşüleceğini şu şekilde ifade eder:

“bu arada hâtem kışşasın beyân-ı taqrîr kılup ‘ayân itmedigümüz budur kim yirinde beyân (2) kılavuz dinleyesiz hâtem Süleymâna geldiği yirde şerh idevüz anlayasız şimdi beyân kılıcağ tekrâr düşer söz mükerrer olur söz mükerrer olıcağ kitâbı ebter qalır” [17a/1-2]

2.7. 2. Ciltteki Ana Hikâyenin Özeti

İskender-i Kübrâ ile Hz. İsmail birbirinden hiç ayrılmayan iki dosttur. Bir gün İskender-i Kübrâ Hz. İsmail'e kaybettiği yüzüğünün tekrar eline geçmesi için dua etmesini ister. Hz. İsmail de bu isteği kırmaz ve el açıp duasını eder. Akabinde ise Hakk'ın emri ile görevli olan İsraya'il meleği gönderilir. İsraya'il, İskender-i Kübrâ'nın ve diğer yüzüğü kaybolanlarının yüzüklerini getirir. Hz. İsmail bir istekte daha bulunur ve bu dünyaya gelip göçenleri anlatmasını ona göre yaşayıp ibret almayı istediği için İsraya'il melekten var olanları anlatmasını diler. İsrayail de yaratılmasından sonra tanık olduklarını anlatmaya başlar.

İsrayail anlatmaya başlar, ilk olarak Hakk'ın bir cevher yarattığını ve o cevherden yedi kat gök ve yedi kat yeri inşa etmesini, daha sonra ise cihanın bir süre boş kaldıktan sonra bir aygır at yarattığını, aygıra eş olsun diye bir kısrağı yaratıp üreyip çoğalıp bir süre cihanda hüküm sürüp Allah'ı zikredip yaşadıklarını söyler. Lakin içlerinden bazılarının zikri ve taati unuttukları vakit, yük çekicilerden olup helak olduklarını ve cihanın ıssız kaldığını anlatır. Atların ardınca kuşları yarattığını, onlardan bazılarının da tesbihini unutup helak olduklarını ve cihanın yine ıssız kaldığını söyler. Bu ıssızlığın ardından yeryüzünü suyun kapladığı, o suyu bir öküzün içip tüketip, ağzından yere düşen bir parden ağaç büyür ve o ağacın meyvesinin sivrisinek olduğunu söyler. O ağaç o kadar büyüyüp gelişir ki öküz onun büyüklüğünden incinip onu yıkmak ister. Çünkü kendinden başka üstün olanın varlığını kabul etmek istemezdi ve boynuzunu ağaca geçirince meyvesi sivrisinekler dört bir yana dağılıp etrafını kaplayıp öküzü yiyip yalnızca kemiklerini bırakır, helak olur. Asi olan sivrisinekler de helak olur. Helak olan sivrisinekler ise yaratılan kuşlar tarafından yenir. Daha sonra o kuş şehirler dolusu hardal tanesi bahşedilir ve onları bitirince ömrünün sonu gelir. Daha sonra yine yeryüzünü su kaplar, bu suların şeker kamışları büyür ve bir ipek böceği yaratılır. O kamışlar onun gıdası olur. Bu kamışları tüketince ömrü de tükenir. Akabinde bir ejderha yaratılır. Bu ejderhanın ağzında cehennem var edip kendi gururuna yenik düşüp zehri ile diğer mahlûkların canını yakıp onlara zulmedince bu mahlûklar Hakk'a dua edip ejderhayı helak etmesini ister. Dua üzerine o azametli ejderhayı küçücük akrep ve karıncalardan oluşan bir ordu ile yok eder. Daha sonra Hakk Sahr-ı Nâr adında bir yaratık yaratır. Hakk ona kendinin aynı bir eş yaratır. Sahr-ı Nâr üreyip çoğalıp yeryüzünü doldurur. Bazısı yine tespihlerini unutup. Bunun üzerine Hakk bir ateş gönderip asi olanları helak eder kalanlar ise vakti gelince yok olur. Gönderilen ateş suya düşünce dumanından devler yaratılır. Perileri, Hafî kavmini, Çiği kavmini, Bin kavmini, Cin kavmini, Cân kavmini yaratır. Bu yaratılanlardan Hz. Âdem'e gelinceye kadar on sekiz bin kere âlem dolup boşalır ve her yaşanan devirde ya bir sultan ya da Süleyman bulunur.

Tüm bu varlıklardan sonra dört büyük melek ve İblis yaratılır. İblis ibadet etmedik yer bırakmaz ve duasının kabulü ile levh-i mahfuz bakar. Levh-i mahfuzda Hz. Âdem'in yaratılacağını ve secde emri geldiği vakit bir meleğin Hz. Âdem'e secde etmeyeceğini görür. İblis tüm olmuş ve olacak her şeyi görmesine rağmen üç kimseye kıskançlık duyar. Bunlar Hz. Âdem, Hz. Süleymân ve Hz. Muhammet'tir. Hz. Âdem'in yaratılacağını levh-i mahfuzda görüp kendinden başka ulu kimsenin yaratılacağını bilir. İblis, Hz. Âdem'in yaratılmasını istemeyip yalnız kendinin hüküm sahibi olmasını diler. Yere, toprağa Âdem'in yaratılmasında pay sahibi olmaması için elinden geleni yaptıysa da Azrail meleği yerden Hakk'ın emri ile pay alır ve Âdem yaratılır. Hz. Âdem sadece bir bedenden ibarettir. İblis

Âdem'in yaratılmasını gördüğü ve onun kendinden ulu kimse olacağını bildiği için türlü hilelere başvurur. Harut ve Marut ise arkadaşları olan İblis'in Âdem'e secde etmesini ister. Ancak İblis kabul etmez. İblis yok olan at kavminden arta kalanlara gidip Hz. Âdem'in cihanı tutup onlara eza ve cefalar edeceğini söyleyip Âdem kalıbını ayaklar altında çiğnenmesini ister. Atlar Âdem'in üzerine gider fakat Âdem'in göbeğine gelen tükürükten yaratılan beyaz bir köpeğin onun başında bekleyip Hz. Âdem'i koruması ile atlar korkup kaçar. Atlardan bir fayda sağlayamayan İblis arslana gider ancak onlar da fayda sağlayamaz. Tüm bu olanlara kadar Âdem cansız bir bedenden ibaret iken ona ruh üflenir ve cansız bedeni can bulur. Secde emri gelip tüm yaratılmışlar Âdem'e secde için eğilirken İblis levh-i mahfuzda gördüğü secde etmeyen meleği arar iken kendisi secde etmeyen, asi olan olur. Meleklik suretinden çıkıp İblislik suretine girer. Çokça ettiği ibadete karşılık yaratılanları saptırmak için öncü olmak ister ve bu isteği kabul edilir.

Hız. Âdem cennete koyulur ve bir an uykusu gelir. Hakk Hz. Âdem'in sol kaburga kemiğinden Havva'yı yaratır. Hak'tan emir gelir ve buğday ağacına yaklaşmaları yasaklanır. İblis, bu bilgiyi edinir ve cennete girmesi oldukça güç olduğu için Hz. Âdem'in buğday ağacından yemedikçe cennetten çıkmayacağını bilir ve türlü yollar arar. Aradan çok zaman geçer. Hz. Âdem de levh-i mahfuzda kendi neslinden gelecek olan enbiya ve evliyaları görür. Hz. Süleyman'ın saltanatını ve Hz. Muhammet'in nurunu cennetten çıksa dahi intikamının alınacağını görür. O zaman İblis çabalarının sonucu yılan vasıtasıyla cennette girmeyi başarır ve tüm ihtişamı ile Havva'yı görür.

Ana hikâye bu şekilde yarım kalmaktadır. Bu anlatıdan sonra Firdevsî padişaha dua ile ikinci cildi sonlandırmaktadır.

3. Eserin Türk Dili ve Tarihi Açısından Önemi

Firdevsî'nin kendi deyimiyle ömrünü harcettiği *Süleymân-nâme-i Kebîr* adlı eseri Türk Edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi döneminin özelliklerini çok iyi yansıtmaları bakımından dönem çalışmalarına ışık tutacaktır. Üzerinde çalıştığımız nüshanın 1. ve 2. ciltleri Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini yansıtmakta olup araştırmacılara dil malzemesi olacak mahiyettedir. Fakat eser, XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başları arasında kaleme alındığı için Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş özelliği taşımaktadır. Metinde gelecek zaman eki "-IsAr" ile birlikte "-AcAk" ekinin de kullanılması bu geçişin örneğidir:

"Her kimün ki ismi bâkî olısar

Şanma nâ-dân anı sen kim öliser". [6b/8]

"Muhammed Süleymâna 'atâ olunan hâtemün dahı aşlı hağ te'âlâ şağa bildürecekdür"[12b/28]

3.1. Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlak Ünlülü Eklerin Metindeki Durumu

1. Fiilden Fiil Yapma Eki “-dUr/-dIr”: Metinde genel olarak “-dUr” şeklinde kullanılan ekin “-dIr” şeklinde kullanımına 1. cilt ve 2. cilt dâhilinde toplam beş yerde rastlanılmaktadır.

begen-**dür** (2a/15); bil-**dür**-ecek-dür (12b/28); dölen-**dür**-ür (4a/29); dön-**dür**-ür (9a/8); gey-**dür**-üp (2b/7); in-**dür**-di (12b/26); ir-iş-**dür**-di (8b/14); zikr-i cemîl kıI-**dür**-up (17b/24); in-**dür**-ür (23a/16); bil-**dür**-di (15b/16); bil-**dür**-esin (22a/11); yit-**dür**-ürse (1b/9)

2. Fiilden Fiil Yapma Eki “-Ur”: Metinde yalnızca yuvarlak şekli mevcuttur.

art-**ur**-mağa (5b/2); kaç-**ur**-ur (20a/10); gey-**ür**-di (19a/12); düş-**ür**-mez (1b/20); bit-**ür**-di (5a/14); yir-**ür**-di (8a/12); geç-**ür**-üp (16b/29)

3. İlgi Eki “-Uğ/-nUğ”: Bu ek, metinde ünlü ile biten kelimelere “-nUğ” ünsüz ile biten kelimelere ise “-Uğ” şekli ile eklenmektedir. Metinde sadece 2. ciltte iki yerde düz ünlülü şekline rastlanılmıştır.

‘ âlem-**üğ** (44b/1); cāhil-**üğ** (2a/11); hicret-**üğ** (8a/13); kalem-**üğ** (15a/15); birbiri-**nüğ** (13b/18); kendü-**nüğ** (8a/29); kişi-**nüğ** (5b/6); t̄âyife-**nüğ** (5a/19); maḥbûbe-**nüğ** (4b/23); k̄amış-**ığ** (6a/7); Şaḥr-**ığ** (9a/2)

4. İsimden İsim Yapma Eki “-lU”: Metinde sadece 2. ciltte bir yerde düz ünlülü şekline rastlanılmıştır.

devlet-**lü** (11b/15); ğayret-**lü** (11b/16); himmet-**lü** (11b/16); ḥürmet-**lü** (11b/16); ‘ izzet-**lü** (11b/16); merḥamet-**lü** (11b/16); miḳdâr-**lu** (17a/11); şefkat-**lü** (11b/16); cān-**lı** (7a/5)

5. I. Teklik Şahıs Görülen Geçmiş Zaman Eki “-dUm”/“-dIm”: Metinde “-dUm” şeklimde kullanılan ekin “-dIm” şeklinde kullanımına 1. cilt ve 2. cilt dâhilinde toplam altı yerde rastlanılmaktadır.

aḅla-**dum** (5a/27); devrān eyle-**düm** (7a/21); kemān ḅur-**dum** (2a/18); otur-**dum** (5b/5); ṭaḅla-**dum** (5a/19); yaz-**dum** (2a/21); di-dim-se (20a/21); söz di-**dım** (2a/8); ḥāk ol-**dım**-ı-sa (1b/13); revā gör-me-**dım** (19a/21)

6. II. Teklik Şahıs Görülen Geçmiş Zaman Ekleri “-dUğ/-dUğUz”: Metinde düz ünlülü kullanımına 1. cilt ve 2. cilt dâhilinde toplam beş yerde rastlanılmaktadır.

gör-**düğ** (7b/23); söyle-**düğ** (10b/9); du‘ ā kıI-**duğ** (15a/3); aḅla-**duğ**-sa (20a/21); eyle-**düğüz** (15a/19); söyle-**düğiz** (15a/18); bil-me-**düğüz** (15b/2); kıI-ma-**dığuz** (15b/2)

7. I. Çokluk Şahıs Görülen Geçmiş Zaman Eki “-dUğ”: Metinde yalnızca yuvarlak ünlülü kullanımına rastlanılmıştır.

ḥazırIa-**duğ** (8b/18); kadem baş-**duğ**-ları (7b/3); ḅon-**duğ**-ları (16a/11); āzād eyle-**dük** (17a/28); in-**dür**-**dük** (17a/25); söyle-**dük** (17a/28); kaç-**duğ** (17b/21); doy-a-ma-**duk** (17b/21)

8. Geniş Zaman Eki “-Ur” : Metinde ünlü ile biten kelimelere “-r” ünsüz ile biten kelimelere “-Ur” şekli ile eklenmektedir. Metinde düz ünlülü şeklinde kullanımına 1. cilt ve 2. cilt dâhilinde toplam dokuz yerde rastlanılmaktadır.

bil-ür (4b/6); bit-ür-ür (2b/24); cān vir-ür (8b/5); dölendür-ür (4a/29); el vir-ür-se (11b/29); hayāt vir-ür (2a/26); pîrüz gör-ür-ler-di (11a/10); bil-ir-üz (17a/26); şıgun-ır-am (13b/3); ğuşşa yi-r-im (1b/10); oğu-r (5a/9); rahmet dile-r-sej (12a/18); viril-ir-miş (12b/23); bul-ır-ısam (13a/18); vir-ir-sin (19b/10); secde kııl-ır-am (19b/12)

9. I. Teklik ve Çokluk Şahıs İyelik Ekleri “-(U)m/- (U)mUz” ; “-Im”/“-ImUz”: Metinde bu ekin hem yuvarlak hem de düz kullanımına rastlanılmıştır.

güzeşt-**im** (8b/13); ad-**um** (3a/4); baş-**um** (5a/14); mühr-**üm** (3b/15); zürriyet-**üm** (8b/13); maķşüd-**umuz** (15b/9); söz-**ümüz** (21a/5); kîn-**im** (13b/12); el-**imiz**-den (16a/7); emr-**im** (21b/21); cism-**imüz** (1b/18)

10. II. Teklik ve Çokluk Şahıs İyelik Ekleri “-(U)η/- (U)ηUz” ; “-InUz”/ “-İη”: Metinde bu ekin hem yuvarlak hem de düz kullanımına rastlanılmıştır.

hizmet-**üηe** (12a/22); haķıķat-**üη** (3a/4); gön(ü)l-**üη** (12b/22); habîb-**îη** (3a/6); luţf -**îηuz**-dan (15a/20); cins-**îηüz** (17a/6) baş-**îηuz**-a (17b/9); su’âl-**îηüη** (12a/27); zıkr-**îη**-ile (20a/17)

11. I. Çokluk Şahıs Eki (emir ve şartta) “-vUz”: Metinde yalnızca yuvarlak şekli kullanımı mevcuttur.

bil-e-**vüz** (12a/27); aĥvâlin bil-e-**vüz** (14a/26); cevâb vir-e-**vüz** (13a/12); ĥal kııl-a-**vuz** 13a/12); şerĥ kııl- a-**vuz** (13a/16); beyân kııl-a-**vuz** (10a/27)

12. I. Çokluk Şahıs Emir Eki “-AlUm”: Metinde yalnızca yuvarlak ünlülü kullanımı mevcuttur.

‘ ayân kııl-**alum** (11a/4); kııl-**alum** (3a/9); muţţali‘ ol-**alum** (14a/26); taĥammül kııl-**alum** (14a/26) cevâb vir-**elüm** (12a/27); git-**elüm** (11b/21); gör-**elüm** (19b/15); tã‘ at it-**elüm** (3a/18); tarĥ it-**elüm** (11a/3);

13. Zarf Fiil Eki “-Up/-UbAn”: Metinde genel olarak yuvarlak şekli kullanılan ekin düz ünlülü şeklinde kullanımına 1. cilt ve 2. cilt dâhilinde toplam üç yerde rastlanılmaktadır.

intizâr ol-**up** (15b/26); kaç-**up** (9a/18); ĥabül kııl-**up** (12b/25); abdest al-**uban** (7a/22); meşţür ol-**uban** (17b/20); gör-**üben** (8a/21); ĥaber vir-**üben** (7b/21); ‘ aţâ kııl-**ip** (8b/21); yâd id-**üben** (22b/4); gez-**ip** (4a/17); vir-**ip**-di (5b/25)

14. Fiilden Fiil Yapma Eki “-gUr”: Metinde genel olarak yuvarlak ünlülü şekli kullanılan ekin düz ünlülü şeklinde kullanımına 2. cilt dâhilinde yer yer rastlanılmaktadır.

ir-**gür**-düm (3a/14); zarar ir-**gür**-em (14b/10); ir-**gir**-ürse (7a/12); mażarrat ir-**gir**-em (22a/22)

15. Emir Eki “-sUn/-sUnIAr”: Metinde ekin çoğunlukla yuvarlak şekli varken 1. ciltte yalnızca bir yerde “-sIn” şekline rastlanılmıştır.

kutlu ol-**sun** (12a/10); şâd ol-**sun** (18a/8); şâdi kııl-**sun** (20a/20); şahâdet kııl-**sunlar** (13a/14); şâhid ol-**sunlar** (13a/14); ğam çek-**sin** (1b/16)

16. Bildirme Eki “-dUr/-dUrUr”: Metinde genellikle yuvarlak ünlülü şekline rastlanılan ekin 2. ciltte yalnızca iki yerde düz ünlülü şekline rastlanılmıştır.

‘ acâyib-**dür** (10a/4); içre-**dür** (15a/25); bâb-**dür** (7b/13); bî-îmân-**dür** (17b/12); Resûla'llâh-**dür** (14a/25); dehr-**durur** (19b/17); cihân-dîde-**durur** (10a/14); dil-âzâr-**durur** (4b/24); kübrâ-**durur** (9b/8)

3.2. Eski Anadolu Türkçesinde Düz Ünlülü Eklerin Metindeki Durumu

1. Belirtme Hâli Eki “-ı” : Metinde yalnızca düz ünlülü şekli mevcuttur.

cild-i (18a/28); dehr-i (8b/15); kāyināt-ı (13b/12); kelām-ı (11b/26); kışsa-i (11a/5); rumüz-ı (9a/5)

2. III. Teklik Şahıs İyelik Eki “-(s)ı” : Metinde yalnızca düz ünlülü şekli mevcuttur.

cemāl-i (11b/9); belāğat-ı (6a/18); cedd-i (11a/11); cān-ı (7b/5); eknāf-ı (9b/4); faşāhat-ı (6a/17); ara-sı (13b/27); arka-sın (12a/4); bāb-ı mu‘allā-sı-na (12a/39); kışsa-sı-na (8a/8)

3. Soru Eki “mı” : Metinde yalnızca düz ünlülü şekli mevcuttur.

añlaya mı (2a/13); var mı (4a/3); red ola mı (10b/16); kitāba gelmiş mi ola (9b/25); anduñ mı (15b/27); dergāhdağı mı (21a/7); küllüñüz mi (4a/11); bildüñ mi (19b/14)

4. II. Teklik Şahıs Emir/Pekiştirme Eki “-gil” : Metinde yalnızca düz ünlülü şekli mevcuttur.

alkış eyle-gil (12a/9); bil-gil (6a/11); cevāb vir-gil (15b/28); gözet-gil (9a/18); şāfi eyle-gil (4a/7); söyle-gil (2a/7); vir-gil (15b/5); şefā‘at eyle-gil (12a/9)

5. Zarf Fiil Eki “-ınca” : Metinde genellikle düz ünlülü şekli kullanılır iken 2. cilt dâhiline üç yerde yuvarlak ünlülü kullanımına rastlanılmıştır.

añşam ol-ınca (13a/18); pinhān ol-ınca (13a/18); beyāna getir-ince (10b/9); āñir ol-unca (13a/20); başın kaldur-unca (21a/12); tırduğ-unca (2a/14)

6. III. Teklik Şahıs Görülen Geçmiş Zaman Eki : Metinde 1. ciltte ek düz ve yuvarlak ünlüler birlikte kullanılır iken 2. ciltte yalnızca düz ünlülü kullanımına rastlanılmaktadır.

qabūl kıl-dı (12b/15); kaç-dı (15b/21); müsahhır ol-dı (1b/23); müyesser kıl-dı (7a/23); oda yaq-dı (10b/4); şaq-dı (7a/20); şarar-dı (13a/19); selām vir-dı (8a/25); qan-du (16a/15); muttālī‘ ol-du (8b/3); müyesser ol-du (10b/26); tamām ol-du-yısa (8a/14); yüz ur-du (13b/11); yüzi tībān ol-du (13b/11)

7. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki “-miş” : Metinde genellikle düz ünlülü şekliyle kullanılan ekin 2. ciltte yalnızca iki yerde yuvarlak ünlülü kullanımına rastlanılmaktadır.

çek-miş (8b/5); derc eyle-miş (8a/10); di-miş (2a/3); dön-miş (6b/17); imlā olın-miş (10b/26); inşā it-miş (8b/4); otur-miş (12a/84); öl-miş (18a/6); redd olun-muş (3a/15); zulm olun-muş (11b/28)

8. Teklik ve Çokluk II. Şahıs Ekleri “-sın/-sız” : Metinde 1. ciltte ek düz ve yuvarlak ünlüler birlikte kullanılır iken 2. ciltte yalnızca düz ünlülü kullanımına rastlanılmaktadır.

añ-a-sın (9a/26); añıl-a-sın 14a/14); da‘vet kııl-a-sın (15a/5); hidāyet bul-a-sın (9a/13); nişān koy-a-sın (7b/22); bil-e-sız (14a/10); şalāvāt vir-e-sız (11a/4); bāqī tır-sun 20a/14); sağ ol-sun (6b/28)

9. II. Teklik Şahıs Bildirme Ekleri “sın” : Metinde ek daima düz ünlülü şekliyle bulunmaktadır.

bī-niyāz-sın (3a/13); hāteme‘r-resūl-sın 15b/14); nebī-sın (16a/16); ‘ādīl-sın (20b/5); ebed-sın (16a/8)

SONUÇ

XV. asrın sonu ile XVI. asrın başında yaşayan Firdevsî'nin asıl adı kaynaklarda Firdevsî-i Rûmî, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavail, Orhan bin Genek, Şerafeddin Musa, Şerafeddin İsa gibi pek çok farklı mahlas ile anılmıştır. Ancak üzerinde çalıştığımız 1. cilt ve diğer bir çalışma olan 2. cilt dikkate alındığında "Genek" soyuna mensup olup adının ise "Orhan" olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Ayrıca eserin yazıldığı dönem ile ilgili de muhtelif görüşler ortaya çıkmış olmasına karşın bu nüshanın II. Bayezid zamanında yazıldığı açıkça ifade edilebilir.

Firdevsî tıp, tarih, mitoloji, tasavvuf, geometri gibi pek çok farklı alan ile ilgilenmiş ve bilgi birikimi eserlerine yansımıştır. Üretken bir yazar olmasına karşın Süleymân-nâme-i Kebîr ile ün kazanmıştır. Nüsha manzum-mensur karışık bir şekilde ele alınmış olup manzum kısımlar mensur kısımların özeti mahiyetini taşımaktadır.

Üzerinde çalışılan 1. ve 2. cilt, İrlanda'da Chester Beatty Kütüphanesi T. 406 numarada kayıtlı olup 331 varak ve 20 ciltten meydana gelmektedir.

Eserin 1. cildine Firdevsî Arapça bir dua ile başlamaktadır. Bu duanın ardından Firdevsî diğer eserlerde olduğu gibi Allah'a dua, Hz. Muhammed ve dört halifeye münacat kıldıktan sonra devirden dert yanmaktadır. Eser içerisinde Firdevsî atalarının devlet büyükleri zamanlarında hangi görevlerde yer aldıklarını bildirerek ecdadı hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda hayatı hakkında daha net bilgiler edinmemize olanak sağlamıştır. Eserin yazılış süreci hakkında da bilgiler vermektedir. 2. ciltte ise varlıkların yaratılmasını konu almaktadır. Hz. İsmail'in Hz. İskender'in kaybolan yüzüğünü bulması için dua etmesi ile başlayan hikâye, gönderilen meleğin yüzüğü bulmasının ardından dünyaya gelip göçen yaratılmışları anlatması ve iblisin asilikleri ile devam eder iken Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılması ile son bulur. Bu hikâyeyi oluştururken başlıca kaynak olarak Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve Tarih-i Taberî'yi esas almış olan müellifin, geniş bir din bilgisine sahip olduğu söylenebilir.

Firdevsî Süleymân-nâme-i Kebîr'i kaleme alır iken giriş ve sonuç kısımlarında Arapça ve Farsça tamlamalara yer vermiş ve ağır bir dil kullanmasına rağmen bu kısımlar dışında oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Metin oluşturulur iken anlatımına inandırıcılık katmak için çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Aynı zamanda deyimler, atasözleri ve kalıplaşmış ifadeler ile birlikte hikâyede akıcılık sağlanmıştır.

Metin dil özelliği açısından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmasına rağmen bazı yuvarlak ve düz ünlülü eklerin birlikte kullanımının yanı sıra gelecek zaman eki olan "-IsAr" eki ile "AcAk" ekinin bir arada kullanımı Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi özelliğini yansıtmaktadır.

Yeni bulunan bu nüsha ve üzerinde daha çalışma yapılmamış 1. ve 2. cilt üzerinden elde edilen bilgiler dâhilinde Fuat Köprülü'nün İstanbul'da bir sahafta rastladığı ve daha sonra kaybettiğini belirttiği nüsha olduğu anlaşılabilmektedir. Eserin 1. cildinde verilen bilgilerle F. Köprülü'nün İslam Ansiklopedisi'nde verdiği bilgiler örtüşmektedir. Tüm bunların neticesinde bu çalışmanın Türk dili ve tarihine önemli bir katkı sunacaktır. Kaybolmuş bir eserin müjdesini vermekten de ayrıca sevinç duyulmuştur.

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali (2010). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat (3. Basım).
- AKAY, Asuman (1990). *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Filler Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- ATASOY ÇALIŞKAN, Fatma (2019). *Firdevsî-i Tavil'in Hayât ü Memât Adlı Eseri: Tahlil ve Metin*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÇATIKAŞ, M. Atâ (2009). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-Nâme-i Kebîr*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÇATIKAŞ, M. Atâ (2015). *Firdevsî-i Rûmî, Satraç-nâme-i Kebîr, İnceleme, Metin, Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÇELİK, Zeynep (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81.cilt) (12b 123b bk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- EKŞİOĞLU, S. (2018). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme- cilt 11 (Dil İncelemesi Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2010). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GENÇ, Gülnaz (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler) Giriş-Metin-Sözlük*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- İSEN, Mustafa (1999). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYNAK, Filiz (2020). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (32. cilt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (1993). "Firdevsî". *İslam Ansiklopedisi*, C. IV. İslâm Ansiklopedisi Yayınları. 649-650.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuad (1996). "Firdevsi, Uzun". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İslâm Ansiklopedisi Yayınları. 16, 127-129.
- OLGUN, İbrahim-PARMAKSIZOĞLU, İsmet (2011). *Firdevsî-i Rûmî, Kutb-nâme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- ÖZKAN, Mustafa (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- ŞAHİN, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAKAR, Sezer Özyaşamış (2009). *Firdevsî-i Rûmî, Terceme-i Câmeşûy-nâme*. İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- ŞEMSEDDİN, Sami (2002). *Kamus-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

ŞİMŞEK, Yaşar (2013). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme- i Kebîr (76. Cilt) Giriş –Ses Bilgisi-Tenkitli Metin- Sözlük*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

ŞİMŞEK, Yaşar (2014) "Süleymân-nâme'nin Dili Üzerine (76. Cilt)". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (3): 264-278.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed Bin Cerîr'üt-Taberî (2007). *Tarih-i Taberî*. (Çev. Hüsameddin Çelibî; Günümüz Türkçesine Aktaran: M. Faruk Görtunca). İstanbul: Sağlam. C. I-IV.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1992). "Batı Türkçesi "Eski Anadolu Türkçesi"". *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (10. Baskı).

USTA, Halil İbrahim (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.